

# 21. Smugudeilan 1993-1999

Hjörtur J. Guðmundsson

Deilur Íslendinga við Norðmenn og Rússa um veiðar í svonefndri “smugu” í Barentshafi hófust sumarið 1993, en smugan er á alþjóðlegu hafssvæði og afmarkast af lögsögum þeirra ríkja sem liggja að svæðinu. Þá höfðu Íslendingar ekki stundað veiðar á þessu hafssvæði í nokkra áratugi.<sup>1</sup> Íslenskir togarar höfðu hafið veiðar í Barentshafi um 1930. Fóru þær veiðar oftast fram vestast í hafinu við Bjarnarey og Svalbarða en einnig á því svæði sem nú kallast smugan. Stóðu þessar veiðar yfir með hléum í um þrjá áratugi.<sup>2</sup> Var ein helsta ástæða þess, að íslenskar útgerðir hófu að beina sjónum sínum að veiðum í smugunni svo löngu síðar, sú að þorskaflí á Íslandsmiðum hafði dregist saman ár frá ári. Hafði aflinn þannig á nokkrum árum farið úr 450.000 tonnum niður í 150.000 tonn.<sup>3</sup>

Veiðarnar vöktu strax upp mikla andstöðu frá norskum og rússneskum stjórnvöldum sem töldu aðeins þær þjóðir eiga rétt á veiðum í smugunni sem lægju að henni. Þetta var ekki síst rökstutt með því að í smugunni væru veiddir flökkustofnar sem gengju út úr norskri og rússneskri lögsögu í fæðuleit. Íslenskir útgerðarmenn litu hins vegar svo á að smugan væri á alþjóðlegu hafssvæði og að íslensk skip hefðu því allan rétt til veiða þar þó því fylgdi að sjálfsögðu sú lagaskylda að gæta þess að ekki væri stunduð þar ofveiði eða rányrkja.<sup>4</sup> Að auki töldu þeir Íslendinga eiga sögulegan rétt til veiða á þessum slóðum vegna sinna fyrri veiða á svæðinu.<sup>5</sup>

## Sótt í Barentshafið

Veiðarnar í smugunni bentu fljótlega til þess að þar kynni að vera talsverð hagnaðarvon. Sýndu íslenskir útgerðarmenn veiðunum mikinn áhuga og árið 1994 voru m.a. kvótalaus skip send þangað til veiða. Höfðu sum þeirra verið keypt fyrir lítið fé í Kanada með það einvörðungu fyrir augum að senda þau í smuguna. Gengu

<sup>1</sup> „Veiðarnar skiluðu fimm milljörðum þegar best lét“. *Morgunblaðið*, 6. mars 1999. Nafngiftin “smugan” mun vera þýðing á því heiti sem Norðmenn gáfu umræddu hafssvæði. Sjá: „Veiðar í Barentshafi“. *Morgunblaðið*, 6. mars 1999.

<sup>2</sup> „Veiðar í Barentshafi“. *Morgunblaðið*, 6. mars 1999.

<sup>3</sup> „Veiðarnar skiluðu fimm milljörðum þegar best lét“. *Morgunblaðið*, 6. mars 1999.

<sup>4</sup> Siv Friðleifsdóttir: „Ferð samstarfsráherra til Þelamerkur - Tengsl Íslands og Noregs. Samskipti Noregs og Íslands frá upphafi byggðar á Íslandi“. 5. júlí 2001. [http://www3.forsaetisraduneyti.is/nordurlandaskrifstofa/Raedur\\_Samstarfsradherra/nr/982](http://www3.forsaetisraduneyti.is/nordurlandaskrifstofa/Raedur_Samstarfsradherra/nr/982)

<sup>5</sup> „Veiðar í Barentshafi“. *Morgunblaðið*, 6. mars 1999.

veiðarnar mjög vel 1994, en íslensk skip veiddu á árinu um 37 þúsund tonn í smugunni og á Svalbarðasvæðinu og litlu minna árið eftir. Veiðarnar í smugunni skiluðu um 5 milljörðum króna í þjóðarbúið og nam um 5,5% af útflutningsverðmætum Íslands. Í september það ár var talað um að 700-800 íslenskir sjómenn væru við veiðar í Barentshafinu.<sup>6</sup>

Veiðarnar í smugunni fóru þó minnkandi næstu árin og var í raun um að ræða algert hrun árið 1997 og fyrir vikið mikið tap af veiðunum. Árið 1998 nam aflinn úr smugunni síðan aðeins um 1.500 tonnum. Var helsta ástæða þess sú að þorsstofninn í Barentshafi var á hraðri niðurléið.<sup>7</sup> Þetta breytti talsvert stöðunni fyrir Ísland. Þó Íslendingar hefðu sýnt fram á það að þeir gætu veitt um 40 þúsund tonn á ári í smugunni hafði reynslan af veiðunum einnig leitt í ljós að veiðarnar væru áhættusamar og að þeim fylgdi talsverður kostnaður. Minnkandi veiði í Barentshafi og niðurskurður á þorskkvóta benti ennfremur til þess að ekki væri ástæða til að ætla að þorskveiði myndi glæðast í smugunni á næstu árum.<sup>8</sup>

## **Svalbarðasvæðið**

Deilan við Norðmenn snerist þó ekki aðeins um veiðar í smugunni heldur einnig á Svalbarðasvæðinu. Samkvæmt alþjóðasamningum frá árinu 1920, svonefndum Svalbarðasamningi, fóru Norðmenn með stjórn veiða á Svalbarðasvæðinu, en íslenskir útgerðamenn töldu þá hafa tekið sér stjórn á svæðinu sem byggðist á vafasömum þjóðréttarlegum grunni. Snerist deilan því m.a. um ólíka túlkun á Svalbarðasamningnum.<sup>9</sup>

Árið 1977 ákváðu Norðmenn einhliða að taka sér 200 sjómílna “fiskverndarsvæði” umhverfis Svalbarða og í framhaldinu lýstu þeir því yfir að þeir teldu sig hafa rétt til að lýsa yfir efnahagslögsögu við eyjarnar. Það hafa þeir þó ekki gert enn vegna hugsanlegra harðra viðbragða Rússa (áður Sovétmanna). Þessi ákvörðun hefur þó síðan verið afar umdeild þó önnur ríki, sem hagsmuna hafa að gæta á svæðinu, hafi viðurkennt rétt Norðmanna til koma upp fiskverndarsvæði við Svalbarða fyrir utan

<sup>6</sup> „Veiðarnar skiluðu fimm milljörðum þegar best lét“. *Morgunblaðið*, 6. mars 1999.

<sup>7</sup> „Veiðar í Barentshafi“. *Morgunblaðið*, 6. mars 1999.

<sup>8</sup> „Veiðarnar skiluðu fimm milljörðum þegar best lét“. *Morgunblaðið*, 6. mars 1999.

<sup>9</sup> „Veiðarnar skiluðu fimm milljörðum þegar best lét“. *Morgunblaðið*, 6. mars 1999.

Rússa. Þau hafa þó annaðhvort sett ýmsa fyrirvara vegna viðurkenningar sinnar eða mótmælt þeirri skoðun Norðmanna að Svalbarðasamkomulagið gildi ekki um fiskverndarsvæðið heldur norsk lög um 200 mílna lögsögu Noregs frá árinu 1976. Aðeins Finnar hafa viðurkennt þá túlkun norskra stjórnvalda.<sup>10</sup>

Á grundvelli þessarar túlkunar Norðmanna á réttarstöðu sinni meinuðu þeir Íslendingum algerlega að veiða á Svalbarðasvæðinu sem m.a. leiddi til þess að Ísland gerðist aðili að Svalbarðasamningnum 1994. Við það breyttist þó afstaða Norðmanna ekkert og héldu þeir áfram að meina íslenskum skipum að veiða á svæðinu. Höfðu íslensk stjórnvöld í undirbúningi að höfða mál gegn Norðmönnum fyrir alþjóðadómstólnum í Haag vegna þessa sem þó varð aldrei af þar sem samningaviðræður hófust sama ár um lausn deilunnar á milli Íslendinga, Norðmanna og Rússa.<sup>11</sup>

### Átök á miðunum

Skip frá norsku strandgæslunni fylgdust með veiðum íslensku skipanna í smugunni en skiptu sér ekki með beinum hætti af veiðum þeirra enda óumdeilt að smugan væri á alþjóðlegu hafsvæði. Átök áttu sér hins vegar stað á Svalbarðasvæðinu þar sem norsk varðskip klipptu trollin aftan úr nokkrum íslenskum togurum og í einstaka tilfellum gripu þau til þess ráðs að skjóta viðvörunarskotum að íslenskum skipum. Íslensk skip voru ennfremur færð til hafnar og sektuð um háar fjárhæðir<sup>12</sup> og íslenskum togurum bannað að sækja nokkra þjónustu í norskar hafnir. Loks settu Norðmenn íslenska togara, sem seldir höfðu verið til annarra landa, á “svartan lista” og þeim bannað að koma til Noregs.<sup>13</sup>

Þóttu aðgerðir Norðmanna æði harkalegar og stofna öryggi bæði íslenskra sjómanna og norskra varðskipsmanna í hættu. Lá við árekstrum á stundum og þótti Íslendingunum norsku varðskipin sigla full glannalega inn á milli íslensku togarana. Kvörtuðu þeir við íslensk stjórnvöld og kröfðust þess að þau tækju hart á málinu áður

<sup>10</sup> Jón Heiðar Þorsteinsson: „Úthafsveiðar Íslendinga: Deilur Íslendinga við nágretta um úthafsveiðar“. Reykjavík, október 1995. [http://www.simnet.is/jonhth/Uthafsveidar\\_BA\\_ritgerd\\_jhth.pdf](http://www.simnet.is/jonhth/Uthafsveidar_BA_ritgerd_jhth.pdf)

<sup>11</sup> „Veiðar í Barentshafi“. *Morgunblaðið*, 6. mars 1999. Enn er opið á það að íslensk stjórnvöld dragi Norðmenn fyrir alþjóðadómstólinn vegna deilna þjóðanna um veiðar við Svalbarða.

<sup>12</sup> „Veiðarnar skiluðu fimm milljörðum þegar best lét“. *Morgunblaðið*, 6. mars 1999.

<sup>13</sup> „Veiðar í Barentshafi“. *Morgunblaðið*, 6. mars 1999.

en einhver léti lífið.<sup>14</sup> Allt þetta leiddi að lokum til þess að mjög dró úr veiðum íslenskra skipa á Svalbarðasvæðinu og einbeittu þau sér þess í stað að smugunni. Þessi hörðu átök við Norðmenn juku enn fremur þrýstinginn á stjórnvöld í löndunum að ná samningum um veiðarnar í smugunni og á Svalbarðasvæðinu.<sup>15</sup>

## Reynt að ná samningum

Viðræður á milli Íslendinga, Norðmanna og Rússa um lausn smugudeilunnar hófust árið 1994. Fljótlega kom í ljós að hugmyndir samningamanna landanna um hugsanlega lausn á deilunum voru mjög ólíkar eins og við mátti búast og varð því ekkert úr samningum það árið. Héldu viðræður þó áfram árið 1995 sem þó fóru sömu leið m.a. vegna þess að hvorki Norðmenn né Íslendingar töldu hagstætt að semja strax. Veiðarnar í smugunni gengu vel það árið og töldu íslenskir útgerðarmenn sig hafa af því hag að vinna sér inn veiðireynslu á svæðinu. Norskir kollegar þeirra, sem höfðuðu alfarið kröfum íslenskra stjórnvalda til veiða í smugunni, töldu að draga myndi úr veiðum Íslendinga á svæðinu og því væri betra að bíða með að ná samningum.<sup>16</sup>

Alvarlegar tilraunir voru gerðar til að ná samningum árið 1996. Rússar og Norðmenn höfðu boðið Íslendingum 8 þúsund tonna kvóta í Barentshafi árið áður en íslensk stjórnvöld hafnað því. Nú buðu þeir Íslendingum 13 þúsund tonn gegn gagnkvæmum veiðiheimildum í íslenski lögsögu á ákveðnum tegundum. Þær viðræður runnu þó líka út í sandinn. Kom til umræðu á Íslandi í kjölfar þess að Íslendingar tækju sér einhliða kvóta í smugunni. Sá möguleiki var einnig kannaður á ný að skjóta málinu til alþjóðadómstólsins í Haag. Þreifingar á milli landanna héldu þó áfram en án þess að verulegur árangur næðist.<sup>17</sup>

## Samkomulag næst

Viðræður á milli landanna hófust svo á ný í desember 1997 í Moskvu á milli landanna. Var þar ákveðið að reyna nýja leið til lausnar deilunni þar sem gert var ráð fyrir kvótaskiptum á grundvelli sanngjarns jafnvægis í tvíhliða samskiptum landanna

<sup>14</sup> Jón Heiðar Þorsteinsson: „Úthafsveiðar Íslendinga: Deilur Íslendinga við nágretta um úthafsveiðar“. Reykjavík, október 1995. [http://www.simnet.is/jonhth/Uthafsveidar\\_BA\\_ritgerd\\_jhth.pdf](http://www.simnet.is/jonhth/Uthafsveidar_BA_ritgerd_jhth.pdf)

<sup>15</sup> „Veiðarnar skiluðu fimm milljörðum þegar best lét“. *Morgunblaðið*, 6. mars 1999.

<sup>16</sup> „Veiðarnar skiluðu fimm milljörðum þegar best lét“. *Morgunblaðið*, 6. mars 1999.

<sup>17</sup> „Veiðarnar skiluðu fimm milljörðum þegar best lét“. *Morgunblaðið*, 6. mars 1999.

á sviði fiskveiða. Komst verulegur skriður á viðræðurnar haustið 1998 og fylgdu í kjölfarið samningafundir og að lokum samkomulag um almenn atriði rammasamnings í mars 1999. Í kjölfarið hófust samningafundir um frekari útfærslu samningsins sem endanlega var gengið frá 12. og 13. apríl sama ár.<sup>18</sup>

Samkvæmt samningnum, sem gert var ráð fyrir að gildi í fjögur ár í senn, fengu Íslendingar úthlutað 8.900 tonnum af heildarþorskkvóta sem heimilt væri að veiða í Barentshafi á árinu 1999. Að auki var gert ráð fyrir heimildum til þess að mæta aukaafli íslenskra skipa í lögsögum Noregs og Rússlands. Var gert ráð fyrir að kvóti Íslendinga væri sem næmi 1,86% af heildarþorskkvóta á þessu hafsvæði og að aflinn gæti því minnkað eða aukist í tonnum talið eftir því hver heildarkvótinn væri hverju sinni. Á móti fengu Norðmenn og Rússar kvóta í ákveðnum tegundum í íslensku lögsögu.<sup>19</sup> Tók samningurinn gildi þann 15. júlí 1999 og var gert ráð fyrir að hann gildi út árið 2002 og framlengdist síðan um fjögur ár í senn væri honum ekki sagt upp af einhverjum af aðilum hans.<sup>20</sup>

### **Heimildir:**

#### Heimildir af netinu:

Jón Heiðar Þorsteinsson: „Úthafsveiðar Íslendinga: Deilur Íslendinga við nágranna um úthafsveiðar“. Reykjavík, október 1995.

[http://www.simnet.is/jonhth/Uthafsveidar\\_BA\\_ritgerd\\_jhth.pdf](http://www.simnet.is/jonhth/Uthafsveidar_BA_ritgerd_jhth.pdf)

Siv Friðleifsdóttir: „Ferð samstarfsráherra til Þelamerkur - Tengsl Íslands og Noregs. Samskipti Noregs og Íslands frá upphafi byggðar á Íslandi“. 5. júlí 2001.

[http://www3.forsætisraduneyti.is/nordurlandaskrifstofa/Raedur\\_Samstarfsradherra/nr/982](http://www3.forsætisraduneyti.is/nordurlandaskrifstofa/Raedur_Samstarfsradherra/nr/982)

#### Prentaðar heimildir:

Morgunblaðið, Reykjavík, 1999 (Gagnasafn Morgunblaðsins á netinu)

---

<sup>18</sup> Tómas H. Heiðar: „Lausn deilna við nágrannaríkin á sviði fiskveiða og hafréttar“. Bls. 23.

<sup>19</sup> „Samið við Rússa og Norðmenn“. *Morgunblaðið*, 15. apríl 1999.

<sup>20</sup> Tómas H. Heiðar: „Lausn deilna við nágrannaríkin á sviði fiskveiða og hafréttar“. Bls. 23.

Tómas H. Heiðar: „Lausn deilna við nágrannaríkin á sviði fiskveiða og hafréttar“.

*Sjávarsýn – blað meistaranema í sjávarútvegsfræðum við Háskóla Íslands*, 1. tbl. 1. árg. 1999, bls. 23.